

דפדפון

בין הדף היומי ופרשת השבוע

הילכו אחים ורעים יחדו?

אך גם כהות חושים זו לא מונעת מעמנו לאידך גיסא את הרגשת ההיטהרות וההזדככות כשאנו נמצאים בסביבה או בזמן עתירים ברוחניות. והראיה מתקופת החגים ראשיתם בימי אלול עבור לימים הנוראים וימי ההיטהרות והשמחה בהם אנו סוכים בצילא דמהימנותא ובשיאם שמחת תורה, פועלות בלב כל אחד מאתנו, מרוממות אותנו ומקדשות אותנו, בבחינת 'ורוממתנו' ו'קידשתנו' כל אחד לפי כחו ולפי מעלתו, ולוואי שנאזור כוחות ביכולת השימור של הרגשה זאת.

בסוף הפרשה מוצאים אנו את שושלתה של משפ' אברהם. ספר בראשית כדרכו של סיפור טוב, (הלא הוא אבי הסיפורים) מותיר לנו בסוף כל פרשה פרומו לקראת המשך הספר כך בסוף פרשת נח למדים אנו על אברם ומשפחתו וכתוב בפסוק: "...תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט". הקשר המשפחתי בין אברם ללוט העולה מפס' זה הוא קשר של דוד ואחיין ואילו בפרשת לך-לך כתוב: "ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך.... אנשים אחים אנחנו". לפי זה הגמרא ביבמות יז: אותה למדנו השבוע מנסה ללמוד שפרשת ייבום בה נאמר 'כי ישבו אחים יחדו', חלה גם על יחס משפחתי של אחיין ודוד וכפועל יוצא אדם יוכל לייבם את אשת אחי אביו. הגמרא מעוררת ספק ביכולת הלימוד מלוט ואברם, שכן יש לוודא שהמילה 'אחים' פנויה ללמוד ממנה. משיבה הגמרא שהמילה 'אחים' מיותרת וניתן ללמוד ממנה, מפני שהתורה הייתה יכולה לכתוב 'רעים' ולא 'אחים'. מזה שכתבה 'אחים', אולי רצתה ללמדנו שגם יחס משפחתי כזה (דוד ואחיין) נכלל בגדר אחוה לעניין ייבום. ולכאורה קשה ל'רעים' משמעות שונה מל'אחים' וכיצד חשבה הגמ' שהביטויים מחליפים זה? אלא מסבירים הראשונים (הרמב"ן והרשב"א) שהלימוד אותו התכוונה הגמ' לעשות הוא לא בדרך של גזירה שווה (אחים-אחים) לכן גם המילה לא צריכה להיות פנויה ללימוד כמו בגז'ש רגילה, אלא הכוונה הייתה להביא סייעתא לכך שגם אחיין ודוד הינו קשר משפחתי וממילא שייך בו ייבום. על כך ניסתה הגמרא לערער את הסייעתא בכך שאמרה אולי ה'אחים' בלוט ואברם לא נכתב במובן של קשר משפחתי אלא בקשר של רעות (כפי שמצוי בימינו: 'אחי', מה קורה?), על זה ענתה הגמרא, אם אכן, התורה הייתה כותבת 'רעים' ולא אחים ומזה שכתבה אחים משמע, שיש קשר משפחתי. למסקנה דוחה הגמרא אפשרות זו (שאדם ייבם את אשת אחי אביו) משום שבפסוק המקורי בפרשת ייבום כתובה המילה 'חָדָד' ויחדו הכוונה בין היתר שיכולים לרשת יחדו מאותו אב, ממילא האפשרות של קירבת אחיין ודוד לצורך ייבום נדחית.

נמצאנו למדים שיש דרגת אחים המעידה על דרגה של קירבה משפחתית ממשית ויש דרגת אחים שהינה בבחינת רעים המעידה על רעות במדרגה גבוהה ומחייבת בין שניים אך לא על קירבה משפחתית ממשית. גם הקרבה המשפחתית הממשית יש לה כמובן דרגות משלה, 'אחים יחדו' מעידה על הקרבה המשפחתית הגדולה ביותר.

לולא דמסתפינא, אולי ניתן ללמוד לפי'ז פשט בפסוק אותו נלמד בשבת הבעל"ט, פרשת לך - לך. כאשר לוט נמצא בסבכה של סדום, באוירה הרוחנית-שילית שיש בה, המחלחלת לתוך ביתו, ממש בעיצומה של פרשה, מארח הוא את המלאכים ואנשי סדום רוצים לפגוע בהם. ואז יוצא סדום ופונה לאנשי סדום העומדים בחוץ 'אל נא אחי תרעו'. אמנם בהשפעתה השלילית של סדום מציע לוט חלופה סדומית מובהקת, אך את עצם הפנייה שלו, ניתן לפרש על פי פשט הפסוק, אחי(כנראה במובן של רעיי) אל תרעו אל תעשו רע. ואולי יש כאן גם כוונה סמויה, הרוצה לומר, אל נא אחי, תרעו - אל תרדו ביחס הקרובה של 'אחים' ל'רעים'. אל תרעו, רוצה לומר, אל תיעשו 'רעים'. הגם שרעות מבטאת קשר עמוק ומחייב אך לימדנו הגמרא שאחוה משפחתית של קשר דם חזקה ממנה.

יכולת השימור האישית של אוירת הימים הטובים של תשרי בה אנו עדיין מבושמים לא קלה היא ולצורך כך איש את רעהו יעזרו ולאחינו יאמר חזק. נשתמש גם ברעות וגם באחוה ובעז'ה יחדו נעמוד במשימה בהצלחה.

בסוף פרשתנו, פרשת נח מבאר רש"י ההבדל בין עונשם של דור המבול ושל דור הפלגה, וז"ל: "וכי איזו קשה של דור המבול או של דור הפלגה, אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו, ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם, אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים אהבה ורעות ביניהם כו' למדת ששנאו המחלוקת וגדול השלום".

בנוסף מפורש בעניין של גזל אנשי דור המבול זה את זה, שעונשם, שנשטפו ונאבדו, ה' כאמור בעיקר מפני ש'היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם'. וכן מובן מפרש"י בתחילת הפרשה, עה"פ "כי מלאה הארץ חמס" (בראשית ו' יג) - "לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל", אפילו שחטאו גם בעריות וע"ז, כפרש"י, "ותשחת - לשון ערוה וע"א".

מהו היחס בין עבירות שבין אדם למקום לבין העבירות החברתיות. מחד אנו רואים צדדים חמורים במצוות שבין אדם לחבירו וגם הנביאים הרבו להוכיח על מצוות אלו, אבל ביחס לעונש, התמונה בדרך כלל הפוכה ונמצאת חומרה יתרה במצוות שבין אדם למקום. על עבודה זרה, חילול שבת - סקילה, ואילו בעבירות חברתיות, פרט לרצח, שהיא החמורה מכולן, כמעט ואין עונש. יש צורך בתיקון העוול, השבת הגזל ותו לא. אכן שני ההיבטים נכונים. מבחינת חומר העבירה, בדרך כלל זו שבין אדם למקום חמורה יותר, ולכן עונשה קשה יותר, אך מבחינת התשובה והתיקון, זו החברתית קשה יותר.

וכן מצינו בגמרא ביבמות כא. אותה אנו לומדים בש"ק פר' נח הבעל"ט בעז"ה במסגרת לימוד הדף היומי, וכך מביאה הגמרא בשם ר' לוי: "א"ר לוי קשה עונשין של מדות יותר מעונשין של עריות שזה (עריות) נאמר בהן אל (את כל התועבת האל) וזה (מידות) נאמר בהן אלה (כי תועבת ה' אלקיך כל עשה אלה) אל קשה ואלה קשה מאל. שואלת הגמ': גבי עריות נמי הא כתיב (גם כתוב) אלה? (מפל התועבת האלה) ההוא למעוטי מדות מכת, כלומר המילה אלה באה ללמד שדווקא אלה, העריות, יש בהן כרת ולא במידות. אלא מאי חומרייהו(מה חומרתם של המידות?) הני (עריות) אפשר בתשובה הני (מידות) לא אפשר בתשובה".

ומסביר רש"י התיקון קשה יותר במידות כגון בגזל רבים כי אינו יודע למי להשיב. וכן מחלק הרמב"ם (הל גניבה ז יב): קשה עונשן של מידות יותר מעונשן של עריות, שזה בינו לבין המקום, וזה בינו לבין חבירו.

ועפ"ז אפשר לבאר את הכפילות לכאורה בפס' "קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס... והנני משחיתם את הארץ" "קץ כל בשר" פירושו כבר השחתה ומה טעם לחזור והנני משחיתם את הארץ? אלא ש'קץ כל בשר' עניינו עונש החוטאים על גודל חטאם, ולפי שמדובר בעון עריות וע"ז הרי העונש הוא באופן של "קץ כל בשר", כמו שהסביר רש"י "כל מקום שאתה מוצא זנות וע"א אנדרלמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים" משא"כ על ידי ש'מלאה הארץ חמס" (עון גזל), העונש הוא "הנני משחיתם את הארץ", וכפרש"י "עם הארץ, שאף ג' טפחים של עומק המחרישה נמוחו ונטשטשו", שעצם הארץ נשחתה, לפי שהמבול לא ה' רק עונש על החוטאים אלא ענין של איבוד עצם הארץ (היפך בריאת העולם וחרטה עליו - בבחינת 'ניחמת' מסוף פר' בראשית וכו').

ושואל על כך ה'בית הלוי' עה"ת מה חטאה ארץ ומה חטאו חיות שהושמדו? - אמנם רש"י מסביר שאף חיות השחיתו, אך האם שייך לקלוק רוחני בחיות שעליו תיענש? אצלם הלא זה אינסטינקט טבעי וכן הארץ? - משיב ה'בית הלוי' במקום של אווירת קלוקל רוחני מחלחלת השפעה גם לטבע ולכן היה עניין להשחית אף הטבע וליצור אותו מחדש. בחושינו הכהים לצערינו איננו מרגישים כ"כ כיצד אוירה רוחנית שלילית משפיע על הטבע,